

УДК 81'27+246.2 + 276.3 – 053.5

ПРЕСТИЖ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА СТАВЛЕННЯ ДО ДВОМОВНОСТІ ЗА ОЦІНКАМИ МОВЦІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

ФУДЕРЕР Т. О.

доктор філологічних наук, асоційований професор
Загребський університет
tetyana.fuderer.tf@gmail.com

ДАНИЛЕВСЬКА О. М.

кандидат філологічних наук
старший науковий співробітник
Інститут української мови НАН України
od3556261@gmail.com

У статті проаналізовано результати соціолінгвістичних досліджень 2006 р. і 2017 р. стосовно ставлення до білінгвізму осіб різних вікових категорій. З'ясовано, що в ставленні до двомовності виявляється амбівалентність суспільної свідомості, зумовлена посттоталітарними деформаціями мовної ситуації в Україні: попри безумовну підтримку розширення функціонального потенціалу української мови як державної, кожен третій українець прагне бачити своїх дітей двомовними і хоче для них двомовної освіти. Помітною є тенденція, відповідно до якої українськомовні респонденти схильні характеризувати себе як монолінгвів більшою мірою, ніж російськомовні. Таке самовизначення відрізняється від висновків на підставі попередніх досліджень, коли більша мовна стійкість була характерна для російськомовних. Чіткіша позиція щодо національно-мовної самоідентифікації властива молоді. Зроблено висновок про зростання престижу української мови.

Ключові слова: мовна ситуація, білінгвізм, ставлення до мови, престиж мови, мовна свідомість, мовна політика.

THE PRESTIGE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND ATTITUDE TOWARDS BILINGUALISM IN THE ASSESSMENTS OF DIFFERENT-AGE-GROUP SPEAKERS

FUDERER Tetiana Oleksandrivna
Doctor of Sciences (Philology), Associate Professor
University of Zagreb
tetyana.fuderer.tf@gmail.com

DANYLEVSKA Oksana Mykolayivna
Candidate of Philology
Senior Researcher
*Institute of the Ukrainian language
of the National Academy of Sciences of Ukraine*
od3556261@gmail.com

Introduction. Contemporary language situation in Ukraine is characterized as bilingual one. However, despite the mass character of Ukrainian-Russian bilingualism, the bilingualism

in Ukraine is not balanced: less than half of the respondents, who assessed their language competence as fluent ability to use Ukrainian and Russian, possess, during the use of the two languages, the same feeling of easiness, while the other respondents gave advantage of the one over two languages. The difference in amount of people in Ukraine who *use* language and what they *think* about their language behaviour and the behaviour of others, is the indicator that points at the distortion of language situation in Ukraine.

Purpose. The paper *aims* at defining the position of different-age-group speakers towards Ukrainian-Russian bilingualism on the basis of the results of sociolinguistic studies and examining the changes in speakers' assessment of language prestige.

Methods. Analytical and statistical analyses of sociolinguistic and sociological investigations' results, published after 2000 and showing the position of respondents to bilingualism and language prestige regarding the age parameter, comprise the main methods of the research.

Results. The comparison of the results of sociolinguistic studies from 2006 and 2017 confirmed the growth of the prestige of the Ukrainian language. With regard to the attitude towards the bilingualism, Ukrainian speakers are not of equal opinion. The fact that most of the speakers understand the information in Ukrainian and Russian without any problems does not explicate that many of them are considered to be bilingual. Also, there is no consensus on the assessment of language environment: 44,6 % of respondents consider the inhabitants of their city/town to be bilingual (the „no“ response was chosen by 45,3% of them); the inhabitants of their region – 46,5 % („no“ – 37%); according to almost 53 % of respondents, the inhabitants of Ukraine are bilingual (23% of them do not agree with that opinion). There is a tendency according to which the inhabitants speak Ukrainian, as opposed to those who speak Russian, in relation to self-identification, and they strongly define themselves as monolinguals. Such self-identification is different from the conclusions resulted in previous studies, when larger language stability was more visible in speakers who spoke Russian. The more defined position, when it is about the national language self-identification, is more significant for the youth.

Conclusion. The basis for a different assessment of language situation in Ukraine regarding the age, can be found in the attitudes towards language and culture, widespread in the society, that is, the attitude towards the language which is seen as the language prestige. The results of the recent studies have shown a constant tendency of the growth of the prestige of the Ukrainian language.

Keywords: language situation, bilingualism, language attitude, language prestige, language consciousness, language policy.

Формулювання проблеми та обґрунтування актуальності її розв'язання. На підставі численних опитувань соціологи та соціолінгвісти характеризують сучасну мовну ситуацію в Україні як білінгвальну. Л. Т. Масенко, зокрема, зауважує, що конфігурація мовної ситуації в Україні зумовлена поширенням різних форм українсько-російського білінгвізму й диглосії (2008, с. 96). М. О. Шульга, спираючись на кількісні показники, наголошує на дуже високому рівні цієї двомовності: за даними моніторингу Інституту соціології НАН України, у 2011 р. 82 % дорослого населення країни вільно володіли українською мовою, а 84 % – російською. 10 % респондентів заявили, що можуть читати, писати українською й російською мовами, але мають певні проблеми з використанням цих мов у спілкуванні. Ті, хто не розуміє української мови, становлять, відповідно до оприлюднених даних моніторингового опитування Інституту соціології НАН України, 1 %, а ті, хто не розуміє російської мови, – 2 % (2012, с. 21). Такий стан двомовності соціолог характеризує як унікальний для європейських країн. Щоправда, українські мовознавці не поділяють цього оптимізму. Приміром, С. О. Соколова, аналізуючи за результатами опитування мовну поведінку киян, дійшла висновку, що менше половини тих, хто оцінив свою мовну компетенцію як вільне володіння й українською, й російською мовами (72,34 %), почуваються в обох мовах однаково комфортно, а решта респондентів віддають перевагу одній з мов (27,21 % – українській, 27,94 % – російській), тобто білінгвізм у них не є гармонійним (2013, с. 45). У зв'язку з цим варто наголосити, що результати, відмінні

від даних Інституту соціології, засвідчують ті дослідження, які спрямовані на з'ясування якості двомовності українських громадян та ставлення їх до індивідуального білінгвізму співгромадян і мовного питання загалом.

За результатами соціолінгвістичних опитувань сьогодні двомовними або швидше двомовними, ніж одномовними визнають себе 48,6 % мешканців України (Соколова & Залізник, 2018, с. 18). Водночас хочуть бачити двомовними своїх дітей 36 % респондентів, а кожен третій прагне для них освіти двома мовами (32 %). Не збігається оцінка реального мовного середовища з уявленнями про бажану мовну ситуацію і серед підлітків. Хоч більшість київських старшокласників, залучених до цільового анкетування¹, демонструють у школі двомовну поведінку, вони не вважають таку реальність, принаймні для офіційних ситуацій, найоптимальнішою: у відкритій частині анкети підлітки зазначали, що в навчальному закладі мають діяти чіткі правила, які регламентують використання української мови, пор.: [Як ви ставитеся до того, що вчителі, попри українськомовний статус школи, користуються російською мовою?] *Мені це не подобається, бо в Україні була, є і буде лише одна державна мова – українська. І, якщо школа українськомовна, то в ній мають спілкуватися виключно українською. До того ж який приклад вони показують своїм дітям у таких ситуаціях?*²

Ці факти переконують у слушності міркувань Л. Т. Масенко про відмінності між тим, як люди використовують мову, і тим, що вони думають про свою мовну поведінку та мовну поведінку інших (2010, с. 107). Схоже, що саме в цих відмінностях варто шукати пояснення, чому іноземні та українські експерти з мовних ситуацій та мовної політики оцінюють якість мовного середовища в Україні неоднаково: двомовність, у якій закордонні дослідники вбачають здебільшого перевагу, чимало українських фахівців розглядають як вияв деформації, що постала внаслідок дискримінаційної імперської та радянської мовної політики і що є, відповідно, перехідним станом до російської одномовності, пор.: “Перехідний характер української двомовності, що є проміжним етапом у процесі мовного зсуву до російської одномовності, пов’язаний передусім із зникненням одномовних українських середовищ (за винятком західноукраїнських областей), значним кількісним переважанням носіїв російської мови в містах і витісненням територіальних говірок змішаним українсько-російським мовленням у сільських місцевостях”³ (Масенко, 2004, с. 146).

Наскільки такі висновки експертів враховують реальну мовну ситуацію, можна зрозуміти, лише зваживши на ставлення до мовних реалій, зокрема й білінгвізму, самих мовців. З огляду на це ставлення до мови набуває значення важливого соціолінгвістичного критерію не тільки для оцінки мовної ситуації в Україні, а й для її прогнозування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ставлення до мови, як відомо, належить до аксіологічних характеристик мов, що функціонують на досліджуваній території. Л. Т. Масенко зауважує, що ставлення соціуму до мови є надзвичайно важливим стимулом збереження або, навпаки, зміни мовної ситуації (2004, с. 107).

Систему поглядів мовців щодо мови / мов розглядають здебільшого у зв’язку з мовною свідомістю, пор.: “Зрозуміло, що оцінка мовних фактів (як правильних / неправильних, естетичних / неестетичних тощо) носіями мови передбачає рефлексію над мовою або дію мовної свідомості” (Яворська, 2000, с. 143). На думку О. І. Михальчук, ставлення до мови виявляється через мовну самоідентифікацію та вибір мови в певних ситуаціях (2011, с. 323-331).

¹ Анкетуванням, що мало на меті проаналізувати мовну ситуацію в середніх школах України, охоплено понад 500 школярів, учнів 10–11 класів, Києва та кількох інших міст Центральної України (Житомира, Білої Церкви, Полтави й Черкаса); провела О. Данилевська навесні 2014 р.

² У відповідях опитаних збережено особливості слововживання та орфографії.

³ У цитованій праці Л. Т. Масенко обґрунтовує свій висновок на прикладі не лише української мови, а й білоруської, стан якої внаслідок згаданої деформації набагато трагічніший.

Однією з оцінних характеристик, що ґрунтується на ставленні мовців, є престиж мови. Г. М. Залізняк та Л. Т. Масенко в кількох соціолінгвістичних дослідженнях простежують кореляцію між рівнем престижності та вибором мови. У праці “Мовна політика в Україні: антропологічні, лінгвістичні аспекти та подальші перспективи” на підставі аналізу результатів опитування зроблено висновок, що державний статус української мови сприяє підвищенню її престижу. На запитання “Чи престижно сьогодні в Україні говорити українською мовою?” 73,2 % респондентів відповіли ствердно (з них 45,9 % обрали варіант відповіді “престижно” і 27,3 % – “швидше престижно”). Водночас лишається досить високим і престиж російської мови. На аналогічне запитання стосовно російської мови ствердно відповіли 64,7 % опитаних (з них 27,1 % обрали варіант “престижно” і 37,6 % – “швидше престижно”). Дослідники звертають увагу на те, що за оцінювальним показником “престижність” не тільки російська мова поступилась українській майже на 9 %, але й рівень упевненості респондентів у цій її якості помітно знизився: відповідь “престижно” для української мови обрала майже половина респондентів, тоді як для російської – трохи більше чверті (Мовна політика в Україні, 2008, с. 110). Події в Україні після Революції Гідності посприяли зміцненню престижу української мови: відповіді респондентів на відповідні запитання, як зауважують С. О. Соколова та Г. М. Залізняк, позначені більшою впевненістю, хоч загальна кількість позитивних відповідей стосовно престижності української мови залишилася практично такою самою (2018, с. 14) (результати наведено в табл. 1)⁴.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання “Чи престижно зараз в Україні говорити українською, російською, англійською мовами?”

Варіанти відповіді	Українською мовою	Російською мовою	Англійською мовою
Престижно	51,9	12,2	41,3
Скоріше престижно	22,2	16,8	29,8
Скоріше не престижно	3,4	24,4	2,8
Не престижно	2,2	13,4	3,1
Постановка питання не коректна	14,1	18,3	10,2
Важко відповісти	6,2	14,9	12,8

Аналіз матеріалів різних соціологічних і соціолінгвістичних досліджень дає підстави припускати, що динаміка в оцінці престижу вживаних в Україні мов, а також зміни в ставленні до них можуть допомогти зрозуміти мотиваційний механізм, який спонукає мовців до білінгвальних практик або відмови від них. Власне, цій меті й присвячено пропоновану статтю.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ставленні до білінгвізму серед мовців в Україні немає однотайності. Попри те, що більшість мовців вільно сприймають інформацію українською і російською мовою, двомовними себе вважають далеко не всі.

Так само неоднотайно оцінюють громадяни України і мовне середовище, пор.: білінгвами схильні вважати мешканців свого міста / селища 44,6 % опитаних (відповідь “ні” обрали 45,3 %); мешканців регіону – 46,5 % (“ні” – 37 %); населення України, на думку майже 53 % опитаних, є білінгвальним (не погоджуються із таким твердженням 23 %. Прикметно, що досить велика кількість опитаних не змогла відповісти на поставлене запитання (майже 10 % не знали, як відповідати про двомовність мешканців свого населеного пункту; 16,5 % – про мешканців регіону; і майже 24 % – стосовно всієї України).

⁴ Ці та інші статистичні дані узагальнила О. М. Данилевська за результатами масового опитування, проведеного в межах Проекту № 62700395 Фонду Фольксваген “Бі- та мультилінгвізм: між інтенсифікацією та розв’язанням конфлікту. Етнолінгвістичні конфлікти, мовна політика і контактні ситуації в пострадянських Україні і Росії” в лютому 2017 р.

Незбіжність реальної мовної поведінки та того, як люди оцінюють себе, часом пояснюють різними рівнями мовної свідомості – що нижчий цей рівень, то менше людина рефлексує з приводу мови; через низький рівень мовної свідомості, на думку П. О. Селігея, мовці в Україні не вважають мовну проблему пріоритетною для себе (2012, с. 17–18), хоча дані масових опитувань дають підстави говорити про більш глибокі соціопсихічні механізми – як і у випадку з показником “аморальної більшості”.

Унікальність мовної ситуації в Україні соціологи вбачають у тому, що “українсько-російський мовний поділ не виступає комунікативним бар’єром” (Шульга, 2012, с. 23). О. Г. Руда зауважує, що в публіцистичному дискурсі виникло й поширилося поняття “київського компромісу”, яким характеризують білінгвізм, коли ніхто не переходить з мови на мову і не змушує до цього співрозмовника (2012, с. 16). Утім в Україні чимало мовців, яким така реальність не подобається. Цей аспект мововідчуття тонко підмітила Л. Костенко, пор.: *“Єдине, чого він справді набрався від Борьки, це нелюбові до української мови. Діти ж акумулюють атмосферу своїх родин, а у нас тут українофобства вистачає. Борьчина мати – жінка не банальна, але в цьому плані теж не виняток. З нами вона коректно дотримується мовного дуалізму, але її непроникна чемність є кригою цих проблем”* (Записки українського самашедшого).

Тож, як бачимо, результати опитування істотно відрізняються залежно від формулювання питання: якщо запитувати, чи володіють мовці обома мовами, уживаними в соціумі, отримуємо загалом високі показники індивідуального білінгвізму; якщо ж запитувати про те, чи однаково комфортно користуватися мовами, – кількість білінгвів виявляється майже удвічі меншою. Що ж до питання про самоідентифікацію, то тут багато важить ставлення до мов, і воно відрізняється як у вікових групах, так і в групах мовців з різною базовою мовою.

Показовими є відповіді на запитання про білінгвізм мовців різних вікових груп. На запитання про те, чи схильні вважати себе білінгвами, відповіді мовців різних вікових груп були такими: серед молоді (18 – 29 р.) відповіли “так” (“так” і “швидше так, аніж ні”) майже 52 %; “ні” (“ні” і “швидше ні, ніж так”) – 42 %; не визначилися із відповіддю (“важко відповісти”) – 6 %; серед опитаних 30 – 39 р. уважають себе білінгвами 54 %; монолінгвами характеризують себе 41 %; не змогли дати однозначну відповідь 5 % респондентів; серед людей віком 40 – 49 р. ствердно відповіли 48 %; заперечно – 47 %; не визначилися з відповіддю 5 %; серед мовців 50 – 59 р. уважають себе білінгвами 50 %; заперечують свою двомовність 45 %; обрали варіант “важко відповісти” майже 5 %; серед найстарших респондентів (60+ р.) до білінгвів себе віднесли 42 %; заперечили свою належність до білінгвів майже 52 %; обрали варіант “важко відповісти” 6 %. Цікаво розподілено відповіді на запитання про індивідуальний білінгвізм залежно від мови повсякденного вжитку. Серед респондентів, що вказали для повсякденного спілкування дві мови (варіант відповіді “однаковою мірою українською і російською”), “так” – 82 %; ті, хто обрав для себе варіант “у більшості ситуацій російською”, – 66 %; “у більшості ситуацій українською” – 51 %; мовці, які з мовою повсякденного спілкування визначилися за допомогою варіантів “тільки українською” або “тільки російською”, – 21 % і 32 % відповідно. Варіант “не вважаю себе білінгвом” (“ні” та “швидше ні, ніж так”) мовці обирали так: серед респондентів, які вказали для повсякденного спілкування дві мови (варіант відповіді “однаковою мірою українською і російською”), “так” – 13 %; ті, хто обрав для себе варіант “у більшості ситуацій російською”, – 27 %; “у більшості ситуацій українською” – 45 %; мовці, які з мовою повсякденного спілкування визначилися за допомогою варіантів “тільки українською” або “тільки російською” – 75 % і 61 % відповідно. Помітною є тенденція, відповідно до якої українськомовні, за самоідентифікацією, більшою мірою схильні характеризувати себе як монолінгвів, ніж російськомовні, таке самовизначення відрізняється від висновків на підставі попередніх досліджень, коли більша мовна стійкість була характерна для російськомовців.

Різне сприйняття мовних реалій залежно від базової мови (української чи російської) характерне і для підлітків. Приміром, українськомовні в родині діти-киyani переконані, що *“українськомовний статус школи передбачає використання тільки української мови в стінах навчального закладу”*. У коментарях до відповідей дехто додавав, що *“правила повинні бути однаковими для всіх”* (ідеться про дотримання мовного режиму учнями й учителями) (Данилевська, 2015, с. 377).

Крізь призму ставлення до мови, прищепленого в родині, діти оцінювали й наслідки двомовності в навчальному закладі (запитання *“Як Ви думаєте, які наслідки має двомовність у школі?”*). Більшість українськомовних у родині дітей-киyan уважають, що двомовність у школі має для них негативні наслідки – таких виявилось 95 %. Частина з них обрала варіант відповіді *“Наслідки негативні, бо, перебуваючи у двомовному середовищі, ми не знаємо на високому рівні ні тієї, ні тієї мови”* – 46 % респондентів; 49 % реакцій має варіант *“Наслідки негативні, бо мови під час паралельного використання сплутуються, через що ми робимо більше помилок”*.

Зв'язок між базовою мовою та сприйняттям мовного середовища помітний також у відповідях на ті запитання анкети, у яких ішлося про оцінку мовного середовища школи. Так, на уроках зрідка помічають за вчителями перемикання з української на російську 61 % українськомовних дітей і 55,4 % російськомовних. Натомість ніколи не чуять російської мови з вуст учителів на уроках 29 % українськомовних учнів та 41 % російськомовних. Учителі часто перемикають мовні коди на уроках на думку 10 % українськомовних школярів-киyan та 3,6 % російськомовних. Результати свідчать про те, що українськомовні в родині учні частіше помічають практику перемикання з української на російську з боку вчителів, ніж російськомовні учні. Розбіжність у 5 – 6 % характерна й в оцінці інших комунікативних ситуацій. Майже одностайні українськомовні та російськомовні київські старшокласники лише в оцінці мовної поведінки вчителів на перервах: зрідка користуються російською мовою вчителі на думку 54 % українськомовних та 57 % російськомовних.

Цільове анкетування підтверджує висновок, зроблений на підставі спостережень, що російськомовні в родині діти загалом нейтрально ставляться до двомовного середовища школи. Відповідаючи на запитання анкети *“Як ви ставитеся до того, що вчителі, попри українськомовний статус школи, користуються російською мовою?”*, київські школярі цієї групи обрала такі відповіді: *“Мені це подобається, бо в Україні скрізь така ситуація”* – 7 %; *“Мені це подобається, бо так мені простіше спілкуватися з учителями”* – 9 %; *“Мені це байдуже, я не звертаю жодної уваги на мову”* – 39 %; *“Мені це не подобається, бо я весь час мушу перемикатися з мови на мову”* – 3,5 %;

“Мені це не подобається, бо мушу підлаштовуватися до ситуації” – 3,5 %; залишили запитання без відповіді 11 % і дали свій коментар 27 % опитаних старшокласників.

З цим висновком загалом узгоджуються відповіді й на запитання про наслідки двомовності: 54 % опитаних київських школярів з базовою російською мовою вбачають для себе радше позитивні наслідки, нерідко пояснюючи свою відповідь, пор: 1) *50/50. Вільне володіння двома мовами – це чудово, але потрібно уважніше контролювати правильність свого мовлення;* 2) *Людина повинна знати обидві мови, оскільки це вказує на її ерудицію* (з анкет київських старшокласників).

Щоправда, і тих, хто усвідомлює негативні наслідки стихійної двомовності, чимало серед російськомовних – таких виявилось 46 %. Коментуючи, у чому саме вони вбачають негатив, київські школярі наголошували на тому, що двомовне середовище перешкоджає засвоєнню на високому рівні й однієї, й іншої мови (23 %). Майже 20 % респондентів цієї групи негативним наслідком вважають те, що через двомовність вони роблять більше помилок. Є серед російськомовних школярів і такі, хто негативні наслідки пов'язує зі звуженням сфери використання української мови, а також з ускладненням процесу самоідентифікації.

Ставлення до мовного питання визначає й те, як оцінюють двомовність і які перспективи вбачають у такій мовній ситуації в Україні дорослі мовці. На запитання “Як Ви вважаєте, чи існує сьогодні загроза для цілісності України як держави внаслідок поширення на її території двох мов?” отримали таку відповідь: “так” (“так” і “швидше так, аніж ні”) 32 %; “ні” (“ні” і “швидше ні, ніж так”) 52 %; варіант “важко відповісти” обрало 16 % респондентів.

За віковими групами ці результати такі: серед молоді (18 – 29 р.) відповіли “так” (“так” і “швидше так, аніж ні”) 32 %; “ні” (“ні” і “швидше ні, ніж так”) – майже 54 %; не визначилися з відповіддю (“важко відповісти”) – 14 %; серед опитаних 30 – 39 р. загрозу цілісності України в білінгвізмі вбачають 34 %; не бачать жодних загроз 51 %; не змогли дати однозначну відповідь 16 % респондентів; серед людей віком 40 – 49 р. ствердно відповіли 35 %; заперечно – 52 %; не визначилися з відповіддю 13 %; серед мовців 50 – 59 р. уважають білінгвізм загрозою для цілісності держави 30 %; заперечують таку загрозу 55 %; обрали варіант “важко відповісти” майже 15 %; серед найстарших респондентів (60+ р.) із застереженням ставляться до двомовності в Україні 31 %; не пов’язують із білінгвізмом загрози для цілісності держави 51 %; обрали варіант “важко відповісти” 18 %.

На запитання “Якщо переважна більшість громадян України будуть білінгвами, чи дозволить це запобігти конфліктам на мовному ґрунті?” респонденти відповіли так: “так” (“так” і “швидше так, аніж ні”) 56 %; “ні” (“ні” і “швидше ні, ніж так”) 27 %; варіант “важко відповісти” обрало 17 % респондентів.

За віковими групами ці результати такі: серед молоді (18 – 29 р.) відповіли “так” (“так” і “швидше так, аніж ні”) 56 %; “ні” (“ні” і “швидше ні, ніж так”) – майже 27 %; не визначилися з відповіддю (“важко відповісти”) – 17 %; серед опитаних 30 – 39 р. так уважають 58 %; не погоджуються 26 %; не змогли дати однозначну відповідь 16 % респондентів; серед людей віком 40 – 49 р. ствердно відповіли 56 %; заперечно – 31 %; не визначилися з відповіддю 13 %; серед мовців 50 – 59 р. уважають білінгвізм запорукою запобігання конфліктам на мовному ґрунті 55 %; не погоджуються 29 %; обрали варіант “важко відповісти” майже 16 %; серед найстарших респондентів (60+ р.) перспективи безконфліктної мовної ситуації пов’язують із білінгвізмом 54 %; не бачать переваг у цьому питанні у двомовності майже 27 %; обрали варіант “важко відповісти” 19 %.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, попри високий показник двомовності українського соціуму в соціологічних опитуваннях, гармонійних двомовців серед українців не так і багато. Це засвідчують, зокрема, соціолінгвістичні дослідження якості білінгвізму українських громадян серед мовців різних вікових груп. Такі дані підтверджують висновки соціолінгвістів про відмінності між тим, як люди використовують мову, і тим, що вони думають про свою мовну поведінку та поведінку інших. В основі цих відмінностей лежать поширені в суспільстві погляди на мову та культуру, тобто ставлення до мови, виявом чого є й престиж мови. Результати останніх опитувань демонструють стійку тенденцію до зростання престижу української мови. Тож ставлення до мови є важливим соціолінгвістичним критерієм, який дає змогу точніше визначити тенденції в змінах мовної ситуації. Оцінка мовної ситуації лише за фактами використання мов не дає повної картини її конфігурації й особливо ускладнює прогнози на майбутнє. Саме тому в соціолінгвістичних дослідженнях дедалі частіше пропонують запитання, що виявляють ставлення мовців до реальних проявів застосування мов і самих мов узагалі.

З огляду на виявлені тенденції перспективним видається розширення емпіричної бази даних про ставлення до мовного питання в різних групах мовців, регулярний моніторинг змін у масовій мовній свідомості та соціолінгвістичний аналіз отриманих результатів з метою випрацювання рекомендацій з гармонізації мовної ситуації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- Бестерс-Дільгер, Юліане (Ред.). (2008). *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”.
- Данилевська, О. М. (2015). Якісні характеристики мовної ситуації у сфері освіти (за результатами анкетування київських школярів). *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 137, 373-379.*
- Масенко, Л. (2008). Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 96-131.
- Масенко, Л. Т. (2004). *Мова і суспільство: Постколоніальний вимір*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”.
- Масенко, Лариса. (2010). *Нариси з соціолінгвістики*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”.
- Михальчук, О. І. (2011). Мова як символ в етнічній та мовній свідомості: соціолінгвістичні параметри. *Життя – у слові: Збірник наукових праць на пошану академіка В.М. Русанівського*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 323-331.
- Руда, О. Г. (2012). *Мовне питання як об’єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія*. Київ: Інститут української мови.
- Селігей, П. О. (2012). *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”.
- Соколова, С. О. (2013). Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова, 2, 38-55.*
- Соколова, С. О. & Залізняк, Г. М. (2018). Особливості сучасної мовної ситуації України у дзеркалі соціології та соціолінгвістики. *Українська мова, 2, 3-19.*
- Шульга, М. (2012). Деякі питання українського мультикультуралізму. *Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціальний моніторинг. (19-28)*. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Яворська, Г. М. (2000). *Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада*. Київ.

REFERENCES

- Besters-Dil'ger, Yuliane (red.). (2008). *Movna polityka ta movna sytuatsiia v Ukraini: Analiz i rekomendatsii*. Kyiv: Vydavnychyj dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”.
- Danylevs'ka, O. M. (2015). *Yakisni kharakterystyky movnoi sytuatsii u sferi osvity (za rezul'tatamy anketuvannia kyivs'kykh shkoliariv)*. *Naukovi zapysky. Vypusk 137. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Kirovohrad: KDPU im. V. Vynnychenka 2015, 373-379.
- Masenko, L. (2008). *Movna sytuatsiia Ukrainy: sotsiolinhvistychnyj analiz. Movna polityka ta movna sytuatsiia v Ukraini: Analiz i rekomendatsii*. Kyiv: Vydavnychyj dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”, 96-131.
- Masenko, L. T. (2004). *Mova i suspil'stvo: Postkolonial'nyj vymir*. Kyiv: Vydavnychyj dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”.
- Masenko, Larysa. (2010). *Narysy z sotsiolinhvistyky*. Kyiv: Vydavnychyj dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”.
- Mykhal'chuk, O. I. (2011). *Mova iak symvol v etnichnij ta movnij svidomosti: sotsiolinhvistychni parametry. Zhyttia – u slovi: Zbirnyk naukovykh prats' na poshamu akademika V.M. Rusanivs'koho*. Kyiv: Vydavnychyj dim Dmytra Buraho, 323-331.
- Ruda, O. H. (2012). *Movne pytannia iak ob'iekt manipuliatyvnykh stratehij u suchasnomu ukrains'komu politychnomu dyskursi: monohrafiia*. Kyiv: Instytut ukrains'koi movy.

- Selihej, P.O. (2012). *Movna svidomist': struktura, typolohiia, vykhovannia*. Kyiv: Vydavnychyj dim "Kyievo-Mohylians'ka akademiia".
- Sokolova, S. O. (2013). Osnovni typy movnoi povedinky kyian (za danymy anketuvannia). *Ukrains'ka mova*, 2, 38-55.
- Sokolova, S. O., Zalizniak H. M. (2018). Osoblyvosti suchasnoi movnoi sytuatsii Ukrainy u dzerkali sotsiolohii ta sotsiolinhvistyky. *Ukrains'ka mova*, 2, 3-19.
- Shul'ha, M. (2012). Deiaki pytannia ukrains'koho mul'tykul'turalizmu. *Ukrains'ke suspil'stvo 1992–2012. Stan ta dynamika zmin. Sotsial'nyj monitoringh*. Kyiv: Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy, 19-28.
- Yavors'ka, H. M. (2000). *Preskryptyvna linhvistyka iak dyskurs: Mova, kul'tura, vlada*. Kyiv.

*Дата надходження до редакції 11.03.2019 р.
Ухвалено до друку 19.04.2019 р.*